

† JOACHIM HEMPEL

(1884—1955)

Joachim Hempel pochodził z rodziny górniczej, już w XVI w. w Kielecczyźnie osiadłej i wielce dla rozwoju naszego górnictwa zasłużonej. Ojciec jego Jan¹ był geologiem, autorem mapy geologicznej Zagłębia Dąbrowskiego w skali 1:20 000, wydanej w r. 1856, oraz górnikiem, naczelnikiem górnictwa w Królestwie Polskim z siedzibą w Dąbrowie Górniczej, gdzie w r. 1884 urodził się syn noszący tradycyjne w rodzinie imię Joachim.

Szkołę średnią ukończył Hempel w Warszawie, gdzie brał udział w strajku szkolnym i rewolucji jako delegat komitetu strajkowego w r. 1905 i uczestnik organizacji bojowej w r. 1907. W tymże roku wyjechał do Szwajcarii na studia przyrodnicze, które rozpoczął we Fryburgu, gdzie w r. 1911 uzyskał stopień licencjanta. Następnie przeniósł się do Lozanny. Tam specjalizował się w geologii, studiując w znakomitej szkole wielkiego tektonika alpejskiego profesora Maurice Lugeona, kolegując z szeregiem pracujących tam wówczas Polaków: Rabowskim, Horwitzem i Świderskim. Niestety nie mógł on z braku środków materialnych kontynuować studiów i musiał przerwać rozpoczętą pracę doktorską.

Następnie udał się on do ówczesnego zaboru austriackiego, gdzie przemysł naftowy przeżywał ciężki kryzys w związku z gwałtownym spadkiem produkcji głównego złoża ropnego w Borysławiu, spowodowanym częściowo naturalnym wyczerpywaniem się złoża, a spotęgowanym jego sztucznym zawodnieniem szybko postępującym w wyniku gospodarki rabunkowej. Wylaniająca się w tej sytuacji paląca potrzeba możliwie jak najlepszego zabezpieczenia i umiejętnej eksploatacji tego złoża oraz poszukiwania nowych złóż i nowych terenów naftowych zmusiła przemysł do szukania bardziej intensywnej pomocy geologów, która dotychczas ograniczała się jedynie do przygodnych ekspertyz. Wówczas to z inicjatywy profesora J. Grzybowskiego powstaje w Borysławiu pod jego kierunkiem stacja geologiczna prowadzona przez dra B. Kropacką, a firmy naftowe poczynają angażować geologów na stałe.

Jednym z pierwszych takich firmowych geologów naftowych był Joachim Hempel. W latach 1911—1912 przeszedł on praktykę kopalnianą w Stuposianach (pow. Lesko) w charakterze pomocnika szybowego.

¹ Przy sposobności muszę sprostować omyłkę, jaka się wkradła do mojej notatki o Hempelu drukowanej w „Przeglądzie Geologicznym“, 1954 z. 3 z okazji 70-lecia jego urodzin, a powtórzonej następnie we wspomnieniu pośmiertnym przez prof. Adama Tokarskiego w tymże „Przeglądzie“ z 1955 r. nr 10 — ojcu Joachima Hempela było na imię Jan, a nie Joachim.

Potem w latach 1912—1921 był geologiem firmy „Galicja“, a następnie w latach 1921—1924 firmy „Silva Plana“ z siedzibą w Borysławiu. W zimie 1918/1919 wywieziony z Borysławia spędził trzy miesiące w więzieniu ukraińskim w Stanisławowie.

W charakterze geologa firmowego prowadził on prace w dwóch kierunkach: obsługi geologicznej kopalń oraz poszukiwania nowych złóż i terenów, co oczywiście łączyło się z pracą w terenie. Mimo wielkiego zaangażowania tą pracą zawodową znalazł H e m p e l czas i na studia naukowe, których owocem jest „Zarys budowy Borysławskiego Zagłębia Naftowego“ drukowany w „Kosmosie“ w 1925 r.

Później H e m p e l przenosi się na zachód do Sanoka, skąd przez jakiś czas kieruje kopalnią ropy naftowej w Dydni na północ od Sanoka. Po

likwidacji tej kopalni zostaje współpracownikiem Państwowego Instytutu Geologicznego w latach 1925—1932 i w tym charakterze kartuje na południowo-wschodniej ćwiartce arkusza Sanok, przeważnie w obrębie centralnej depresji karpackiej wypełnionej głównie monotonna, a więc wymagającą specjalnej uwagi, serią warstw krośnieńskich. Wyniki swych badań publikuje on w szeregu krótkich sprawozdań w „Posiedzeniach Naukowych PIG“ nr 27, 30, 33, 36 w latach 1930—1933 oraz w dwóch większych rozprawach w „Sprawozdaniach PIG“, t. V, 1930 i t. VII, 1933.

W latach 1933—1937 H e m p e l pracował jako geolog przy zakładaniu i budowie zapór wodnych na Dunajcu w Rożnowie i Czchowiu. Spotykał się tam ze swym dawnym profesorem z Lozanny M. L u g e o n e m, który wówczas kilkakrotnie przyjeżdżał do Polski jako światowej sławy ekspert w dziedzinie zapór wodnych.

Gdy w związku ze zbliżającą się drugą wojną światową wzrosło u nas zainteresowanie rudami żelaza, nawet ubogimi, powstaje w Karpatach prawdziwa „gorączka rud“ i wtedy firma „Wspólnota Interesów“ w Katowicach angażuje do poszukiwań w obrębie Karpat fliszowych H e m p l a, który oprócz rud żelaza bada również rudy manganu w okolicach Sanoka, będących już przedtem przedmiotem jego studiów i publikowanej notatki (1933 r.). Prace te obejmują lata 1937—1939.

W pierwszym roku wojny H e m p e l wróciwszy z ewakuacji osiada w Jasle i usuwa się w zacisze domowe, dopiero w 1942 r. podejmuje znowu

prace z zakresu geologii naftowej, w ciężkich okupacyjnych warunkach. W czasie wojny traci on żonę i trzech synów, z których jeden zginął w powstaniu warszawskim, a drugi w partyzantce w okolicy góry Liwocz w Karpatach jasielskich. Podczas ewakuacji Jasła jesienią 1944 r. był Hempel zakładnikiem niemieckim.

Po wyzwoleniu obejmuje on służbę geologiczną na zachodnim odcinku naszego kopalnictwa naftowego z siedzibą w Gorlicach w latach 1945—1952, dzieląc znowu pracę między geologię kopalnianą a terenową. W wyniku tych badań publikuje on artykuł pt.: „Nowy obszar gazowy, w Szalowej-Bieśniku koło Gorlic“ (Nafta, 1948, nr 3). Interesujące dane dotyczące tego okresu z jego życia przynosi „Wspomnienie o Joachimie Hemplu“ A. Tokarskiego, umieszczone w „Przeglądzie Geologicznym“ 1955, nr 10.

Gdy powstał Centralny Urząd Geologii w Warszawie, Hempel jeden z pierwszych przechodzi do nowoorganizującej się instytucji i otrzymuje w niej stanowisko naczelnika Wydziału Ropy Gazu i Soli w Biurze Dokumentacji Geologicznej, na którym to stanowisku pozostał aż do śmierci. Z szeregu prac, jakie tam wykonał, należy wymienić przede wszystkim udział w opracowywaniu bilansu złóż bitumicznych.

Czynny do ostatniej chwili, na krótko przed śmiercią wydrukował uwagi „O potrzebie reaktywizacji starych zarzuconych kopalń w Karpatach“, które ukazały się w „Głosach czytelników“ w nr. 3 „Przeglądu Geologicznego“ w 1955 r. W 10 numerze tego czasopisma już po śmierci autora wyszedł jego artykuł pt.: „Skała macierzysta ropy karpackiej“, gdzie rozwija i nowymi argumentami uzasadnia stary pogląd o powstawaniu karpackiej ropy naftowej z łupków menilitowych. Ten sam numer „Przeglądu“ przynosi wymienione już wyżej wspomnienie pośmiertne o autorze, pióra A. Tokarskiego. W rękopisie oczekuje wydania jego praca o złożach łupków bitumicznych w Polsce, przeznaczona do podręcznika: „Geologia złóżowa Polski“.

Joachim Hempel zmarł w Warszawie dnia 17 sierpnia 1955 r. po krótkiej chorobie. Cześć Jego pamięci!

Stanisław Krajewski

SPIS PRAC JOACHIMA HEMPLA

1. Zarys budowy Borysławskiego Zagłębia Naftowego. Kosmos 50. Lwów 1925.
2. Szkic geologiczny okolic Sanoka. P. I. G. Sprawozd. V, Warszawa 1930.
3. Sprawozdanie z robót letnich wykonanych w r. 1929 na SE ćwiartce arkusza Sanok-Brzozów. P. I. G. Pos. Nauk. 27, Warszawa 1930.
4. Sprawozdanie z badań geol. wykonanych w r. 1930 na arkuszu Sanok-Brzozów. P. I. G. Pos. Nauk. 30, Warszawa 1931.
5. Sprawozdanie z badań wykonanych w r. 1931 na ark. Dynów. P. I. G. Pos. Nauk. 33, Warszawa 1932.
6. Budowa geologiczna okolic Sanoka. P. I. G. Sprawozd. VII, Warszawa 1933.
7. Sprawozdanie z badań wykonanych w r. 1932 nad złożami rudy manganowej w okolicach Sanoka, Krosna, Jasła i Gorlic. P. I. G. Pos. Nauk. 36, Warszawa 1933.

8. Nowy obszar gazowy w Szalowej-Bieśniku koło Gorlic. *Nafta*, 1948, nr 3, Kraków 1948.
9. Potrzeba reaktywizacji starych zarzuconych kopalń w Karpatach. *Przegląd Geologiczny*, 1955, nr 3, Warszawa 1955.
10. Skała macierzysta ropy karpackiej. *Przegląd Geologiczny* 1955 nr 10, Warszawa 1955.
złożone do druku:
11. Łupki bitumiczne w Polsce. Do Podręcznika „Geologia złożowa Polski“.

РЕЗЮМЕ

Иоахим Гемпель, один из немногочисленных геологов — нефтяников. междувоенного времени в Польше, изучал геологию в Швейцарии, сначала во Фрибурге, а потом в Лозанне, где в лаборатории университета под руководством выдающегося альпийского тектоника Мориса Люжона работала тогда целая группа молодых польских геологов.

Получив звание лиценциата естественных наук Гемпель в 1913 г. вернулся на родину и большую часть своей жизни посвятил нефтяной геологии северных Карпат.

Его работы имели главным образом практический характер; они касались с одной стороны геологического обслуживания нефтяных шахт, а с другой — поисков и разведки новых нефтяных месторождений. Кроме того Гемпель став сотрудником Польского Геологического Института производил съемку детально — геологической карты Польши в районе центральной депрессии в окрестностях Санока.

Гемпель написал и издал работу о структуре Борислава, самого крупного месторождения нефти в северных Карпатах (1925), а также диссертации о геологии окрестностей Санока (1930, 1933) и другие более мелкие заметки.

В последние годы до мировой войны он занимался в качестве геолога плотинами на реке Дунаец в западных Карпатах, а также производил поиски месторождений бедных железных и марганцевых руд в этом районе.

В последнее время Гемпель стал во главе Отдела Нефти, Газа и Соли в Главном Геологическом Управлении в Варшаве. Он скончался в Варшаве 17 августа 1955 г.

RÉSUMÉ

Joachim Hempel fit ses études en Suisse, d'abord à Fribourg et ensuite à Lausanne, où avant la première guerre mondiale un groupe de jeunes géologues polonais à travaillé au Laboratoire de Géologie à l'Université chez le célèbre géologue alpin le prof. Maurice Lugeon.

Après avoir obtenu le degré de licencié, Hempel revint en Pologne, où il consacra la majeure partie de sa vie à la géologie de pétrole dans les Carpates septentrionales. Ses travaux avaient un caractère

plutôt pratique; ils concernaient le service pour les mines du pétrole et les recherches de nouveaux gisements et terrains pétrolifères. H e m p e l exécutait ces travaux pour plusieurs sociétés de pétrole à l'époque entre les deux guerres mondiales. Il était aussi collaborateur de l'Institut Géologique de Pologne pour lequel il faisait de levés géologiques détaillés aux environs de Sanok dans la région de la Dépression Centrale des Karpates. Il a publié un mémoire sur la structure géologique de Borysław — le plus important gisement pétrolifère des Karpates septentrionales (1925) et deux dissertations sur la géologie des environs de Sanok (1930, 1933), sans compter plusieurs notices.

Au cours de dernières années avant la deuxième guerre mondiale H e m p e l s'occupait, au point de vue géologique, de problème de construction des barrages sur le Dunajec dans les Karpates occidentales, ainsi que des recherches des minerais de fer et de manganèse se trouvant dans le Flysch de la même région en petite quantité.

Dernièrement il a été chef de la Section du Pétrole du Gaz et du Sel au Bureau Géologique Central de Pologne à Varsovie.

Il est mort à Varsovie le 17 août 1955.